

A MAGYARORSZÁGI SZABADOKTATÁSÜGYI INTÉZMÉNYEK, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A NÉPKÖNYVTÁRAKRA.

(A II. olasz népművelési kongresszuson tartott előadás.)

Az 1867-iki kiegyezés volt a magyar nemzeti élet megújulásának kiinduló pontja. A BACH-korszak önkényuralma mely idegen s a nemzeti vágyakkal ellentétben álló műveltséget akart ránk erőszakolni, teljes kudarccal végződött. Semmi sem bizonyítja jobban e kormányzat tehetetlenségét a köznevelés terén, mint az a körülmény, hogy a nemzeti minisztérium megalakulásakor a lakosság 68^o/o-a volt az analfabéta s közel ötven év civilizáló munkájába került, míg ezt az arányszámot megfordíthattuk.

Báró Eötvös József, mint vallás- és közoktatásügyi miniszter segíteni akarva a szomorú állapotokon, hivatalba lépte első napjaiban: 1867. július 3. kiadott egy körlevelet, amely népművelő egyesületek alakítására buzdított. EÖTVÖS mellett főleg TÜRRI István karolta fel a népnevelés ügyét s maga kezdett előadásokat tartani szülővárosában, Baján. E kezdeményezés eredménye volt 24 közművelődési egyesület megalakulása s az 1870-ben megalakult központi népoktatási kör. EÖTVÖS az 1870-iki állami költségvetésbe 100.000 kor. államsegélyt vett fel a népoktatási körök támogatására, de utóda, PAULER Tivadar, előbb 10.000 koronára szállította le, majd — 1873. óta — végleg törölte e tételt. Ezen a kor pénzügyi krízisével magyarázható, ha nem is menthető eljárás eredménye volt az alig megalakult körök megszünése. Csupán a budapesti népoktatási kör tudta fenntartani magát s mindmáig több ezer felnőttet tanított meg az írás-olvasás művészetére.

Az 1885 óta megalakult nagy közművelődési egyesüle-

tek — élükön az azon évben keletkezett EMKÉ-vel — szintén programjukba foglalták a felnőttek oktatását, de anyagi eszközeik alig voltak elégségesek az ovodák, elemi iskolák, ifjúsági körök és népkönyvtárak fenntartására.

A felnőttek elemi oktatása csupán a legutóbbi esztendőben került újra szőnyegre, amidőn gróf APPONYI Albert minisztersége idején, 1908-ban e célból 50.000 koronát vettek fel az állami költségvetésbe. E tétel 1909-ben 100.000, majd 1912-ben 140.000 K-ra emelkedett. E ténykedés szervezése az Országos Közművelődési Tanácsra hárult, amelyet a különböző közművelődési egyesületek 1908-ban alakítottak meg SZÉLL Kálmán elnöke alatt. E Tanács 1909. és 1910-ben 1188 tanfolyamot szervezett, amelyekben 30.156 analfabéta részesült oktatásban. A tanítványok közül 2316 kora 15—19 év között volt, 4948-é 20—29 év, 3676-é 30—39 év, 3456-é 40—49 év és 2595-é 50—59 év között. Foglalkozását illetőleg 14.423 volt a földmivelő, 19.790 napszámos és 1652 a mezőgazdasági cseléd. Sikeres vizsgát tett 9260; vizsgát nem tett, de teljes eredményt ért el 5494; csakis a kisbetűk írását és olvasását sajátította el 6732 egyén. A tanfolyamok számát illetőleg Bereg vármegye vezetett 86 tanfolyammal, míg a hallgatók számát illetőleg Temes vármegye áll első helyen 1874 egyénnel. Ötvenen felül volt a tanfolyamok száma Pest (52), Szilágy (60), Szolnok-Doboka (64), Temes (78) és Torontál (50) megyékben; tizen alul volt a tanfolyamok száma: Abauj-Torna (1), Árva (1), Baranya (3), Békés (9), Borsod (5), Csanád (4), Esztergom (2), Fejér (4), Gömör-Kishont (5), Győr (1), Hajdú (7), Háromszék (9), Heves (3), Hunyad (7), Komárom (8), Liptó (2), Moson (3), Sáros (4), Sopron (2), Szepes (2), Trencsén (2), Udvarhely (8) és Vas (7) megyékben, míg Besztercze-Naszód, Brassó, Szeben, Turócz, Veszprém és Zólyom vármegyékben egyetlen tanfolyamot sem tartottak, jóllehet az analfabéták száma e hat megyében 303.731 volt.

Ez elemi ismeretknél magasabb fokú műveltség terjesztésén a tudományos és népies társulatok, körök és egyesületek egész serege munkálkodik a különböző társadalmi rétegeknek szánt

előadásokkal és tanfolyamokkal. Egy 1900. évi összeállítás számukat 331-re teszi, nem tekintve a felekezeti és szocialista jellegű társulatokat.

Az első kizárólag az iskolán kívüli oktatás céljait szolgáló egyesület a budapesti Szabad Lyceum volt, mely WEKERLE Sándor elnöklete alatt 1893-ban alakult meg. A Szabad Lyceum fennállásának első nyolc évében úgy a fővárosban, mint a vidéken több mint 1000 előadást tartott 70.000 főnyi hallgatóság előtt. Munkásságának emelkedését mutatja az az egyetlen tény, hogy míg 1899/900-ban a fővárosi munkások részére tartott előadások száma 41 volt, a hallgatóké pedig 3890, addig 1909/10-ben a hasonló előadások száma 257-re, a hallgatóságé viszont 27.295-re emelkedett.

A Szabad Lyceum nagy sikere arra bírta a kormányt, hogy az iskolán kívüli oktatás felső fokozatát is megalapozza. Az eszmét WLASSICS Gyula akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter vetette fel 1897-ben s nagy energiával 1902-ben meg is valósította. Ekkor jött létre a budapesti Szabad Egyetem egy az egyetemek, a Szabad Lyceum és a miniszterium kiküldötteiből alakított bizottság igazgatása alatt. A Szabad Egyetem előbb 4000, majd 6000 koronányi évi államsegélyben részesült. Tandijakból évi 2000—2800 korona folyik be. Az intézmény 1902—1910. években 63.518.22 K-t költött, amiből 40.411.29 K személyi díjazásokra esik. Ez idő alatt a bizottság 93 tanfolyamot rendezett 36.402 főnyi hallgatóság előtt. 59 tanfolyam a bölcsészeti, irodalom, művészet és történelem köréből vette tárgyát, hallgatóságuk 27.108 személyre rugott, ami 74,5%-nak felel meg. 28.275 hallgató közelebbi adatokat is szolgáltatott be magáról. Ez adatok szerint 16.752 volt a férfi és 11.523 a nő; 4710 egyetemi vagy főiskolai, 17.335 középiskolai, 3607 alsófokú szakiskolai és 707 elemi iskolai végzettséggel rendelkezett. A hallgatók foglalkozás szerinti statisztikájához a legnagyobb számot a hivatalnokok szolgáltatták: 4956; közvetlenül utánuk jönnek a tanárok és tanítók: 4014; míg az iparosok (1825), kereskedők (919) s főleg a munkások (248) meglehetősen gyöngén voltak képviselve.

Három más felsőfokú tanfolyamot tart fenn a Társadalomtudományi Társaság, ennek ellenlábasa a Magyar Társadalomtudományi Egyesület és a Gazdaszövetség. A Társadalomtudományi Társaság szabad iskolájának felső tanfolyamát, mely 1902-ben nyílt meg, 1906/7-ben 153 egyén látogatta. A szabad iskola összes kurzusának rendszeres látogatói 1907/8-ban 774-en voltak. Ezenkívül 645 egyén egyes előadásokra váltott jegyet. A Magyar Társadalomtudományi Egyesület 1909-ben alapította meg szabad iskoláját, mely 6000 K államsegélyben részesül. Az első félévben 60 előadást tartottak. Mindkét egyesület rendezett többé-kevésbé látogatott tanfolyamokat a fontosabb vidéki városokban. A Gazdaszövetség szociális tanfolyamát 1904-ben nyitotta meg. 1904 óta e tanfolyamokra a néptanítók és a gazdasági iskolai tanárok hivatalosan is kiküldetnek, hogy ezzel előmozdíttassék a Szövetség által hirdetett tanok terjedése.

E felsőfokú vállalkozások mellett a közép- sőt elemi fokú ismeretek terjesztésére is alakultak egyesületek. Főleg kettőt érdemes megemlíteni. Az egyik az Erzsébet népakadémia, mely 1903-ban alakult meg, a másik az 1899-ben keletkezett Uránia tudományos egyesület.

A népakadémia gyakorlati esti tanfolyamokat, vetítő képekkel kísért előadásokat, zeneestéket és vidéki kirándulásokat rendez. Az 1909/10. iskolai évben a gyakorlati tanfolyamok száma 31 volt 1521 beírt növendékkel, a 9 ismeretterjesztő kurzust 2554 egyén látogatta, a 22 vetítéses előadáson 7702 egyén volt jelen s 14 kirándulást rendeztek közel ezer résztvevővel. A gyakorlati tanfolyamok havi tandíja 2 K, minden egyéb tanfolyam, előadás és a könyvtár havi 25 fillér tagdíj ellenében látogatható. A tagok száma 1909/10-ben 6291 volt, köztük 1827 munkás és 1101 nő.

A MOLNÁR Viktor ny. államtitkár elnöklete alatt működő Uránia egyesület az 1912. év elején 1628 tag és 102.324.42 K vagyon felett rendelkezett. Az egyesület 1900 óta adja ki gondosan szerkesztett ismeretterjesztő havilapját s 1903 óta rendez vetítőképes előadásokat. E végből különböző tárgyokról meg-

iratja a felolvasásokat s a szöveget a megfelelő diapozitívokkal s vetítő készülékekkel fölszerelten előadásonként 10 K-ért bocsátja az előadók rendelkezésére, de azzal a föltétellel, hogy a hallgatóktól fejenként legfeljebb 20 fill. belépődíjat szednek. 1911. végéig 138 különböző felolvasás látott napvilágot. Az egyesület 61.933 K értékű 22.678 diapozitív felett rendelkezik. 1911-ben, főleg a vidéken, 1292 ily előadást tartottak 233.531 főnyi hallgatóság előtt.

Ezen a társadalom minden rétegéhez szóló tanfolyamok és előadások mellett sajátosabb rendeltetésű szervek is keletkeztek. BAROSS Gábor kereskedelemügyi miniszter a vasárnapi munkaszünettel kapcsolatban megteremtette 1889-ben az ipari munkások vasárnapi oktatására szervezett országos bizottságot s céljaira 10.000 K államsegélyt vett fel a költségvetésbe. E bizottság a téli hónapok vasárnap délutánjain teljesen ingyenes előadásokat rendezett a munkásság oktatására és elszórakoztatására. 1909/10-ben Budapesten 9 különböző helyen, továbbá 10 vidéki városban 322 előadást tartottak 84.680 egyén részvétélével. Egy-egy előadás átlagban 34 K-ba kerül az államnak, amiből Budapesten 20 K, a vidéken 10 K jut az előadó díjazására.

1907 óta az Országos Szakszervezeti Tanács szintén programjába iktatta a munkásokat képző előadások ügyét. A főváros 25 szakszervezetében 1907/8-ban 630, 1908/9-ben pedig csupán 450 előadást tartottak. Azonban 1908/9-ben 19 vidéki szakszervezetben is megindultak a gyakorlati, tudományos és politikai tanfolyamok. A fővárosi szakszervezetek 1911-ben 21.747 K-t fordítottak oktatásra, a vidékiek pedig 1014 K-t. A Szakszervezeti Tanács 1912-ben tervbe vette az oktatás rendezését. E célból külön oktatási bizottságot szervezett, mely a munkások hathatós nevelésével fog foglalkozni. A főszólyt a munkásság elemi oktatására helyezik, amit hivatásos tanítók fognak végezni. A fejlettebb munkások részére a Szakszervezeti Tanács 1911. óta 7 egyenként 6 órás kurzust tart fenn, melyeken a szociálistmus története, a szakszervezeti mozgalom elmélete és gyakorlata, Magyarország újabbkori története, szociálpolitika,

munkásvédelem és munkásbiztosítás, a pártprogrammagyarázata, a nőkérdés és a művelődéstörténet kerül szóba.

Ugyancsak a munkások magasabb fokú, de minden irányzatosságtól ment, kiképzését célozzák az Uránia egyesület által 1907 óta életbe léptetett munkásgimnáziumok, melyek nagyjában a polgári iskolai tanmenetet követik. Az első munkásgimnázium Budapesten létesült; 1911 végéig számuk 50-re emelkedett szerte az egész országban. Az órák száma 1910/11-ben 9449 volt, közte 1614 vetített képekkel; a beírt hallgatók száma 4859-et tett, ami az év végéig 2535-re olvadt. Mindegyik tanuló átlag 113 órát vett; vizsgát tett 747, ami annál öröndetesebb, minthogy a bizonyítványnak semmi hivatalos érvénye sincs. E címen 38.516 K-t költöttek, vagyis egy-egy leckére 4 K-t; az anyagi kiadások 30.571 K-t kitevő összegét a helyi bizottságok fedezték.

A falvakban főleg az Országos Közművelődési Tanács gondoskodik az előadásokról. E célból 1910 végéig 85 különböző felolvasás szövegét íratta meg s osztotta szét 2700 példányban a tanítók, lelkészek, jegyzők és körorvosok között. 1910-ben 450 faluban közel 4000 előadást tartottak e kiadvány alapján átlag 40—50 egyén előtt.¹ 1911-ben a Tanács megindította a *Vasárnapi Könyv* c. hetilapot, mely gazdagon illusztrált apró cikkekben népszerűsíti a tudományokat. Ezen 50.000 példányban megjelenő folyóirat sikere igen nagy.

Az általános érdekű előadások mellett úgy a falvakban, mint a városokban szakelőadások és tanfolyamok is tartatnak.

Az első földműves tanfolyamot 1895-ben rendezték Nyitrán, DARÁNYI Ignác akkori földművelésügyi miniszter kezdesére. 1910-ben az ilyfajta tanfolyamok száma 136-ra, a hallgatóké pedig 8249-re emelkedett. A kurzusok időtartama 21 és 80 nap közt ingadozott. Egyes a földművesség körébe vágó szakelőadások 1896 óta tartatnak; ekkor 20 megyében tartottak ily előadásokat összesen 34.000 egyén számára. 1910-ben ellenben 60 megye

¹ A katolikus Népszövetség szintén adott ki egy kötet felolvasást, melyet viszont a Szövetség exponensei használnak ismeretterjesztő előadásaihoz.

1541 községében 4423 előadást rendeztek 300.450 főnyi hallgatóság előtt. Az előadók túlnyomó része a földbirtokosok, szakhivatalnokok, plébánosok, tanítók és állatorvosok közül kerül ki, de a miniszter külön vándortanítókat is foglalkoztat, akik faluról-falura járva terjesztik a mezőgazdasági ismereteket. 1910-ben a vándortanítók száma 25 volt, akik 297 faluban 829 előadást tartottak 50.420 egyén előtt.

Az iparossegédek szakképzettségének fejlesztését 521 különböző s az állam, a község vagy az ipartestület által fenntartott tanfolyam szolgálja. E szaktanfolyamok hallgatósága 1910-ben 18.394 főre rugott.

A kereskedők és segédek továbbképzésére szintén számos, jobbára kérész életű tanfolyam szolgál. Tantervüket a kereskedelemügyi minisztérium 1903-ban állapította meg, de fenntartásuk teljesen a magánvállalkozás dolga. Az e fajta tanfolyamok közül legrégebb idő óta a budapesti kereskedősegédek egyesületéé áll fenn, melyet 1880 óta több mint 2000 egyén látogatott, de tanulmányait a hallgatók alig 50%-a tudta befejezni.

A felnőttek oktatásának nagy föllandulése tette szükségessé az Országos Szabadoktatási Tanács megalakítását, melyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1911. végén létesített. E Tanács a különböző egyesületek, minisztériumok és a főváros 20 kiküldöttéből, s a kultuszminiszter által kinevezett 8 tagból áll. Feladata a szabadoktatással kapcsolatos ügyekről véleményt mondani s azokban eljárni, a szabadoktatással foglalkozók munkásságát ellenőrizni és irányítani, az államsegélyek ügyében javaslatokat készíteni, a szabadoktatás statisztikáját nyílvántartani s eredményeiről évi jelentéseket közzétenni.

A szabadoktatás természetes kiegészítői, nélkülözhetetlen segédeszközei a népkönyvtárak. Eredetük 1870 tájára vihető vissza. Ez időben alakultak meg az első olvasókörcök, melyek tagjaiknak néhány ujságot s egy szerény kis könyvgyűjteményt bocsátanak rendelkezésre. Ezen, az országban meglehetősen elterjedt egyesületek tagjai főleg a kis polgárok és a földmívelők sorából kerülnek ki. Nem egy egészen kis községben is 2—3 ily

olvasókör van, amely épen hogy vegetál az anyagi erők sajnálatos zétforgácsolása következtében.

A szorosabb értelemben vett népkönyvtárak 1882 táján keletkeztek a vallás- és közoktatásügyi miniszter egy körlevele nyomán, mely a községi hatóságokat ily könyvtárak alapítására buzdította. Az ezen körlevél hatása alatt keletkezett s jobbára a község házában vagy a közs. iskolában elhelyezett könyvtárakat a tanító vagy a jegyző kezeli. A legtöbb megalapítása óta alig, vagy egyáltalán nem gyarapszik s kevés gonddal megválogatott, muló értékű vagy merőben értéktelen könyvanyaga csak kevésé vonzza az olvasókat. Ámde a legtöbb város, nagyközség és falu még e kezdetleges könyvtárral sem rendelkezik s igen sok helyen az elemi iskola ifjúsági könyvtára az egyetlen közgyűjtemény, mely a lakosság művelésére s mulattatására rendelkezésre áll.

E szomorú állapotokon kívánt segíteni az EMKE, amikor alapítása évében, 1885-ben, elhatározta, hogy a magyar irodalom legjobb termékeiből egybeállított népkönyvtárakat létesít. A mult század vége felé az EMKE példáját a többi nagy kultur-egyesület is követte.

A kulturegyesületek ez akcióját az állam 1895 óta támogatja, mely e célra először 4000 K-t iktatott a költségvetésbe. A következő évben az államsegélyt Wlassics Gyula 30.000 K-ra emelte fel s szétosztását előbb a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Bizottságára ruházta, mely 1893-ban alakult meg először s jelenleg mint a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége működik. A minisztérium 1897-ben két újabb szervezetet léptetett életbe: a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét, amely a tudományos közkönyvtárakkal foglalkozik s a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsát, mely amazzal szoros kapcsolatban áll s főleg a népkönyvtárak ügyeit irányítja. Fennállása első esztendejében a Tanács e célra csupán 8000 K fölött rendelkezett, míg jelenleg a népkönyvtárak állami javadalma 125.000 K. Az első években a Tanács csupán a főbb közművelődési egyesületek pénzbeli segélyezésére szorítkozott, de 1901 óta maga is létesít úgy állandó, mint vándor népkönyvtárakat,

melyek bolti ára 300—2000 K közt ingadozik. 1912. végéig a Tanács 644 népkönyvtárt létesített, melyek értéke 573.312 K. E könyvtárak közül 268 a vándorkönyvtár, amelyek 2—3 évenként cseréltetnek. Tíz különböző sorozat van belőlük, melyek egymást kölcsönösen kiegészítik. A könyvanyagot külön bizottság állította össze a hivatalos címjegyzék alapján. E jegyzéket legelőször 1902-ben adták ki, teljesen újra készült 1909/10-ben. Új alakjában 1911 elején látott napvilágot, az első pótfüzete pedig 1912. végén jelent meg.¹

A tipikus könyvtárak ára a jobbra fűzött könyvek bolti ára alapján számíttatik. A könyveket ez áron a kiadók alkalmi szövetsége szállítja, vászon kötésben, nyomtatott címjegyzékekkel, kölcsönzési- és pénztárnaplókkal, térítvényekkel és bélyegzőkkel felszerelten. Ezen kívül a tényleg kifizetett összeg 10^{0/0}-a erejéig külön könyvtárakat szállít e szövetség teljesen díjtalanul. Így pl. 50.000 K-ért 55.000 K értékű teljesen felszerelt könyvtárakat kap az Orsz. Tanács. A szekrények ára — nagyságuk szerint — 105—320 K közt ingadozik.

E könyvtárakat ingyen osztják szét a folyamodó hatóságok, testületek és egyesületek között. A Tanács az állami elemi iskolákat s ezekkel kapcsolatos ifjúsági egyesületeket különös előnyben részesíti. A magánosok alakította társulatok a legkevesebb biztosítékot nyújtják. A Tanács által megállapított szabályzat az adományban részesülőket kötelezi a könyvtár fenntartására, de az ide vonatkozó szabályok annyira határozatlanok, hogy e kötelezettség a valóságban a minimumra zsugorodik. A községek szükkeblúségét semmi sem illusztrálja jobban, mint az a tény, hogy 1911-ben 872 könyvtár közül csupán 41 részesült községi támogatásban.

Kész könyvtárakon kívül pénzbeli segílyt is engedélyez a Tanács. Tizenhat év alatt ily címen 465 esetben 448.940 K-t folyósított. A segílyek összege 100 K-tól 5000 K-ig terjed, de a

¹ A katalógus beosztásáról szóló részletet, minthogy e művet folyóiratunk annak idején részletesen ismertette, mellőzhetőnek véltük.

maximumot csakis a könyvtárak felállításával foglalkozó kultur-egyesületek érik el. Egyes vidéki könyvtárak segélyezésére meglehetősen kevés jut; így 1912-ben 53.200 K-ból csupán 14.000 K. Ez annál sajnálatosabb, mivel — mint láttuk — a községi hatóságok igen szűkmarkúak a könyvtárüggyel szemben.

Talán változni fog a községek e magatartása ama példa láttára, melyet a legutóbbi évekig oly közömbös főváros készül nyújtani. Egy még 1910-ben a Tanács által benyújtott emlékirat következtében, Budapest közönsége elhatározta, hogy közigazgatási könyvtárát modern szabad könyvtárrá szervezi át. E célból jelentősen emelték úgy a létszámot, mint a költségvetést. Ez utóbbi az 1910. évi 53.000 K-ról 96.000 K-ra emelkedett 1911-ben. A könyvkészlet is hatalmasan megnövekedett. Csupán a könyvtár helyiség viszonyai nem változtak s hatnak nyomasztóan a nagyjövőjű intézmény fejlesztésére. Külön épület emelését határozták el, amely a központi könyvtáron kívül egy nagyszabású népház egyéb elgondolható helyiségeit is magában foglalná, de a tervek kivitelével megbízott építész nem tartja elegendőnek a rendelkezésére álló összeget — pedig 2.000.000 K-ról volt szó — s legutóbb kijelentette, hogy a kérdést «méltókép» csakis 20 millióval lehet megoldani. E kimérát állítólag sorsjáték útján szándékozik megvalósítani a főváros; addig is határozatba ment, hogy egyelőre az egyik belvárosi iskola felszabaduló helyiségei alakítandók át 40.000 K-nyi költséggel a könyvtár céljaira. Ugyancsak legközelebb kerül megvalósulásra a fiók-könyvtárak ügye. Egyelőre 5 fiókot állítanak fel, amire 45.000 K-t szavazott meg a városi tanács.

A fontosabb vidéki városokban hasonló mozgalom észlelhető, különösen amióta a kormány megkönnyíti a dolgot az úgynevezett közművelődési házak építésére adott segéllyel. E közművelődési házak, melyek közül kettő már teljesen készen áll s több befejezéséhez közeledik, egy-egy előadó- és olvasótermet, egy kis múzeumot s a házi ipari termékek eladására szolgáló üzlethelyiséget fognak tartalmazni. A mezővárosokban s a falvakban a földművelésügyi minisztérium teszi lehetővé a némileg

hasonló természetű népházak emelését. Több ily népház működik már. Létesítésükhöz 4000 K-tól 10.000 K-ig terjedő államsegélyt ad a miniszter évi 60.000 K erejéig.

Mindazonáltal a népkönyvtárak túlnyomó része még hosszú ideig nem rendelkezik külön helyiséggel, hacsak nem teszi magáévá a kormány a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetségének 1908. évi javaslatát, mely az újonnan épülő állami elemi iskolákkal kapcsolatban egy külön olvasóterem építését indítványozza.

Sok nehézséget okoz a személyzet kérdése is. Az Orsz. Tanács felügyelete alatt álló népkönyvtárak közül egynek sincs külön szakképzett kezelője. A legtöbb kezelő hozzá még teljesen ingyen végzi sokszor terhes feladatát. A legszorgalmasabbak közt a Tanács 1904 óta 50—200 K jutalmakat oszt ki: 1912 végéig 364 kezelő között 26.350 K-t. 1911-ben a Tanács egy 500 K nagy jutalom létesítését is elhatározta s ez 1912-ben került először szétosztásra. Ez első évben RÓNA Jenő, a pécsi Ingyenes Népkönyvtár-Egyesület könyvtáros-főtitkára nyerte el a pálmát.

Az állam népkönyvtári munkássága nem szorítkozik csupán a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsára. A földművelésügyi miniszter 1898 óta létesít kis falusi könyvgyűjteményeket, melyek néhány szórakoztató mű mellett főleg mezőgazdasági szakmunkákból állanak. Létesítésükre 12.000 K-t állítottak a költségvetésbe. Évenként átlag 300 ily könyvtár keletkezik és számuk ma már közel jár a 4000-hez. Egyrészüket a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa egészíti ki szépirodalmi könyvekkel. Eddig 365 könyvtár kapott 100—100 K értékű sorozatot.

A honvédelmi miniszter szintén jelentékenyebb összegeket áldoz altiszti olvasóköri s legénységi könyvtárak létesítésére. Az olvasóköri megalapítására 1907-ben 5430 K-t szavazott meg az országgyűlés, a fenntartásukra szolgáló összeget pedig 16.740 K-ban állapították meg. Egy 22.800 K-nyi rendkívüli tétel 114 legénységi könyvtár szervezésére szolgált.

Csupán csak a kereskedelemügyi minisztérium nem tett semmit ezen a téren. Épen azért a Múzeumok és Könyvtárak

Orsz. Tanácsa a múlt év végén emlékirattal fordult a miniszterhez, melyben felkérte, hogy a földművelésügyi miniszter példájára létesítsen iparos- és kereskedősegédek részére összeállított s részben szakművekből álló népkönyvtárakat.

A vallásos társulatok és szociálista szervezetek, szintén létesítenek jobbára önerejükből népkönyvtárakat. Munkásságuk e részéről részletes statisztikai adataink nincsenek. De azt tudjuk, hogy a kath. legényegyesületek és körök, melyek száma több százra rúg, szinte kivétel nélkül rendelkeznek kisebb-nagyobb könyvtárral s hogy a szocialista szervezetek, a Szakszervezeti Tanács jelentése szerint, 1911-ben 14.039'09 K-t fordítottak könyvtáraik gyarapítására, illetve megalapozására.

Az idegen nemzetiségek közül főleg az erdélyi szászok vannak jól ellátva népkönyvtárakkal. Nincsen jelentékenyebb községük, melyben egy jól megválogatott iskolai vagy népkönyvtár ne állna ingyen a közönség rendelkezésére, majd a kisebb falvakba a Szász Tanulók Szövetsége küldi ki apró vándorkönyvtárait.

Munkásságukat csupán az oláhok utánozzák. Az oláh irodalmi s oláh népművelő egyesület — az Astra — 1899 óta állít fel oláhnyelvű népkönyvtárakat, erre évenként átlag 1000 K-t fordít. Az Astra alapította kis nép- és vándorkönyvtárakat a helyi bizottságok kezelik a kerületi bizottságok ellenőrzése mellett. Ez utóbbiak évenként tartoznak jelentést tenni a központba. 1911 végén az oláh népkönyvtárak száma 429 volt, könyvállományuk 26.335 kötetre rugott, míg az olvasók száma csupán 9812 volt.

Fiume olasz lakossága 1903-ban alapította meg a MANZONI-könyvtárat, mely 2614 kötetből áll. Évi költségvetése 1200 K. Hetenként háromszor áll nyitva az esti órákban s 1909-ben 2127 kötetes forgalmat bonyolított le.

A szorosabb értelemben vett Magyarország határain kívül ugyancsak a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa tett a legtöbbet a magyar könyvtárak érdekében. Horvát-Szlavonországban könyvtárainak száma 50, Ausztriában 7 ily könyvtár működik, Boszniában 4, Romániában 2 s Törökországban 1. A párizsi, hamburgi és lipcsei magyar egyesületek könyvtárát is jelentéke-

nyen fejlesztette, Észak-Amerikában pedig 28 különböző testületnek küldött magyar könyveket. Legnagyobb adománya a new-yorki Public Libraryba került, mely 1911-ben 50.000-nél több magyar könyvet kölcsönzött ki. E szám egyfelől ékesen bizonyítja az eféle adományok nemzeti hivatását, de másfelől erős érv a magyarság olvasási kedve mellett. Ha a szabad- és népkönyvtárak ügye csak némileg is javul hazánkban: a könyvek forgalma is rendkívüli méreteket fog ölteni a közművelődés igaz hasznára.

GULYÁS PÁL.